

GÁL LÁSZLÓ:

Az én hőseim

A tanár úr kezében revolver volt.

— Ott, ott... — mutogatott a kórház kéménye felé —, én láttam...

Hámné, a részeges asztalos, részeges felesége rikácsolni kezdett:

— Istentelenek! Komitácsik!

A csendőrök belökték a kaput és szuronyt szegeztek az ijedt portás mellének:

— Maga megy elöl!

A nyikorgó falépcsőn felmentek a padlásra. Elöl a portás, mögötte a két csendőr, hátul a tanár úr és Hámné asszony.

Ijedt pókok szaladgáltak a padlásra, talán egy-két egér is — más nem volt.

Hámné a köténye alá nyúlt, és elővette az üveget:

— Parancsoljanak a csendőr urak...

Az őrmester körülményesen megtörölte az üveg száját, nagyot húzott belőle, aztán tisztességtudóan végighúzta a tenyerét az üvegen és átadta a szakaszvezetőnek. Ivott a tanár úr is, de csak módjával, aztán Hámné emelte az üveget a padlásablak felé, megrázta és lassan, élvezettel a szájaéhoz emelte.

— Magyar ember maga? — kérdezte az őrmester a portást.

— Igenis — feszengett az ijedt öregember —, magyar vagyok, őrmester úr...

— Akkor adjon a ténsasszony neki is.

Aztán lementek a padlásról, most már az őrmester ment elöl és mögötte a tanár úr.

— Ebben az utcában szerbek laknak — magyarázta a tanár —, ott például, szemben, egy vasúti főtisztviselő, a fia egyetemi hallgató Belgrádban...

Hámné már egy kicsit részeg volt, a szakaszvezetőnek magyarázta:

— Tudja, szakaszvezető úr, az borzasztó volt... Csak bekopogtak a szerb csendőrök és csak annyit mondtak: zdravó... és megfagyott a vér ereinkben... Az valami rettenetes volt...

Az egyik nyitott ablakon keresztül a budapesti rádió helyszíni közvetítése hallatszott; Pluhár beszélt:

»... és kiömlöttek a fellobogózott utcákra a lelkes tömegek. A tavaszi szél végigcsókolta a huszonnégy éves át Csipkerózsika-álmot álmódó várost. Boldog, mosolygó magyar arcok mindenfelé...«

A Marija Vojnics-Tosinicseva utcán egy öreg ember csoszogott a csendőrök felé, Milán bácsi, ruháskosarat cipelt, a felesége bírta rá, hogy vigye haza a kimosott fehérneműt.

Milán bácsi a mi mosónők férje volt, mi tagadás, dolgozni nemigen szeretett, az asszony tartotta el, s ki tudja, talán egy kupica pálinkát ígért neki az asszony, hogy most mégis rászánta magát és elindult a kimosott fehéreneműkkel.

— Állj! — kiáltotta az őrmester — állj, ki vagy?!

— Szerb — súgta a tanár úr az őrmester fülébe.

Milán bácsi meghökkent.

— Molim...

Talán bocsánatot akart kérni, hogy ruháskosárral hétköznaposodik végig ezen az ünnepi utcán. Talán azt akarta mondani, hogy ő nem tehet róla, az asszony keresi a pénzt és ő nem akar semmit, csak egy pohár bort, egy fityók pálinkát esetleg. Talán...

De nem mondott semmit. Az őrmester kezében eldőrdült a puska.

Lehet, hogy ez ma hihetetlennek tűnik a nagyon feledékenyek előtt. Milán bácsi félmeztelen holtteste azonban három napig hevert az utcán, az ablakunk előtt. Mellette a ruháskosár, félig kifordulva. Az egyik kimosott ing széttárta üres karjait, mintha azt mondta volna: nézzétek, mit tettek velem...

Az őrmester legényesen kifeszítette mellét:

— Van-e még abban az üvegben, ténsasszony?

És a rádióban Pluhár tovább beszélt:

»...csillogó szemek, ragyogó arcok, lelkes felkiáltások köszöntik hős honvédeinket. A kapuk nyitva és a házbeliek kaláccsal, pohár borral fogadják a felszabadítókat...«

Hámné feneketlen zsebébe süllyesztette az üveget és a következő házra mutatott:

— Ott zsidók laknak.

A szakaszvezető puskaaggal bezörgetett a kapun.

*

Aznap valami dolgom volt a városban. Nagyot kerültem, nem akartam elmenni Milán bácsi és a széttárt karú ing előtt. A vámpalota felé mentem, s onnan a felüljárón át a városba.

A főtéren nagy volt az izgalom.

Rohangáltak a katonák össze-vissza. Vezényszavak pattogtak; kis, gumikerekű ágyúkat húzítottak. Mi, néhányan, a mozi árkádjai alatt szorongtunk, körülöttünk golyók füttyültek. Valaki mögöttem félhangosan megjegyezte:

— Mannlicher... csupa Mannlicher...

A kaszinó melletti épület legfelső emeletét lötték ágyúval, puskával. A tér közepén valami félőrült sarzsis szaladgált, bele-belefújt a füttyülőjébe, nem tudom, mit jelentett a füttyező. Az ostromlott házból véres, összevert embereket hurcoltak elő, odaállították őket a városháza egyik üzletének redőnyre, Gyetvai-sorsjegyzületének redőnyre elé.

...Heteken át nézegettük aztán a golyóverte redőnyt és gondolatban leemeltük a kalapunkat.

Ismerkedtünk a fasiszmussal.

*

Crni Jovan szobra állt a téren. Körülötte fegyveres civilek és fegyveres katonák járták a kánkánt. A borkereskedő vállán egy rettenetesen hosszú Werndl-puska volt, doktor Krempotics — szokás szerint részegen — Mannlicher-puskát szerzett valahonnan. Most éppen a doktor ordított:

— Ez is komitáció!

Kicsit ingadozva, de azért biztos kézzel emelte fel fegyverét. Egy kőszilánk kipattant a szobor fejéből... Aztán baltákat szereztek valahonnan, és csákányokat. Néhány perc múlva már a szobor fejével futballoztak a részeges doktor és a sváb-magyar borkereskedő.

Crni Jovan kötötte, és az imént kivégzettek kihült tetemei egymás mellett heverték a városháza előtt.

Crni Jovan fel volt öltözve.

*

Sokszor gondolkoztam azon, hogy a hősök hogyan születnek? Én, mi tagadás, nem vagyok hős és akkor, ott az árkádok alatt, még nem is tudtam, hogy közvetlen ismerőseim, jó barátaim között, mennyi-mennyi az igazi ember, az igazi hős.

Az a kislány, például, a Lola, aki annyira szerette Adyt...

Még azelőtt, a harmincas évek közepén, sokszor összejöttünk a szak-szervezet ódon épületében, vagy egyik-másik közös barátunknál. És akkor a hajnali órákig olvastuk, szavalgattuk Ady Endrét és Petőfit és József Attilát.

Csúnya lány volt, csak a szemei voltak szépek. Meleg, okos szemei voltak, bátor szemei.

Vagy a sánta Rókus, például, aki szomszédom is volt, s akivel annyiszor mentünk együtt hazafelé.

Én talán jobban szerettem a nagy szavakat, de egészen biztosan nem gondoltam tettekre, olyan tettekre, amelyeket magam is elkövetnék.

Rókus csendes ember volt, de ő, most már tudom, tettekre gondolt akkor is.

Vagy Pista, aki oly előzékenyen mérte ki a tiz deka kávé s aki, ha főnöke és az üzlet engedte, angolul tanult, sőt: megtanult angolul.

Vagy Sanyi, a köpcös kis könyvkereskedő.

Vagy Miklós, a műkedvelő kómikus és műkedvelő író.

Vagy a zentai puhakezű fogorvos...

Én igazán nem tudtam, hogy annyi-annyi hőst ismerek...

*

Akkor is, a lövöldözések után, összeverve és összetörve bandukoltam hazafelé, kissé forgott a gyomrom, kétségbeesett szomorúsággal volt tele a fejem.

A fogház után, a posta előtt talákoztam utoljára Ottmárral.

Amikor megláttam, megijedtem. Azt már tudtam, hogy őt, éppen őt keresik. Úgy tudtam, hogy elmenekült, hogy valahol Topolya környékén bújkál.

Derűs mosollyal vette tudomásul, hogy félek, pedig őt féltettem, nekem akkor még nem volt személyes félelemre okom.

— Te itt vagy? — kérdeztem, mert hirtelenében nem tudtam okosabbat. — Hiszen keresnek téged!

— Tudom, — felelte egyszerűen.

— Hát akkor?

Ottmár vállat vont:

— Dolgom van.

A szemébe néztem, derűsen, melegen csillogott.

Igen, Ottmárnak dolga volt és a kommunistának, ha dolga van, elvégzi, vagy meghal. És ha meghal, akkor más végzi el, másik kommunista.

Ottmárt azóta nem láttam. És most élesen látom magam előtt, még mindig ott, a posta előtt és most is derűsen csillog a szeme. És a hangját is hallom:

— Ne félj, a dolgunkat elvégezzük. Én is, vagy csak mások, de elvégezzük.

És most, ahogy ezeket a sorokat írom, valami melegség fut végig a kezemen, az idegeimen.

Érzem Ottmár kezének utolsó szorítását.

*

A szomszédom, Szaulics, a Sárga-házba került, eltörték a karját. Hónapokkal később kiszabadult és akkortájt sokszor beszélgettünk a kerítés mellett.

Temetői csend ült a városon. Visszahúzódtak az emberek önmagukba. Ismertem olyan kertvárosiakat, akik hétszámra nem mentek be a városba és akkor is, csak, ha nagyon muszáj volt és úgy siettek vissza, haza, mintha messzi idegenben jártak volna.

Hiszen ott is jártak, idegenben.

A német háborús masina erejének teljében volt.

És ott, a kerítés mellett, azt mondta az eltört karú Szaulics:

— Győzni fogunk!

Pedig akkor még nem is tudtuk, hogy az erdőkben és a hegyekben már elindult a győzelem.

Hám, a részeges asztalos és részeges felesége kitűzték a kertvárosban a nyilaspárt zászlaját. Ők voltak a kerületi nyilaspárt vezetői.

Frida, a vénkisasszony tanítónő áradozva lelkendezett:

— Nem baj, hogy a főméltóságú úr most nem jött el közénk... A fontos csak az, hogy tudjuk, hogy ő van nekünk...

Dobojné hangja megtelt gyűlölettel:

— Képzeld, szerbül köszönt nekem, pedig tud magyarul. Biztosan komitácsi...

Frida felsivított a kötése mögül:

— Fel kell jelenteni... fel kell jelenteni!

Éjszakánként durva csizmák kopogtak az utcákon.

Pedig Szerbia erdői már szabadon lélekeztek.

*

Bombák hullottak Szegedre, a Szentháromság-úton néhány ház összeomlott.

A romokat munkaszolgálatosok és foglyok takarították. Az egyik ablakból ismerős arcok mosolyogtak felém: szabadkaiak, politikai foglyok.

Sápadtak voltak, kiéhezettek, de a szemükben piros öröm csillogott.

Később a vasútvonalon dolgoztunk. Hetenként egyszer, amikor a szabadkai vonat befutott — és éppen ő volt az inspekciós mozdonyvezető — Márics kihajolt a robogó mozdonyról és balöklét fölemelte.

Így hozta el nekünk, raboknak, a szabad földeket, a szabad hegyeket, a szabad jövő üdvözetét.

És utána erősebben markoltuk meg a csákányt és úgy ütöttünk, mintha oda ütöttünk volna, ahová kellett volna, ahová testvéreink ütöttek.

Nem, én nem voltam hős, de szerencsém volt ebben a rövid életben, sok hőst megismertem.

Tegnap is beszélgettem eggyel. Lehajtott fejű, halk, szerény ember. Azt hinnéd hivatalnok, könyvelő talán.

Ott volt Bolmánánál.

Bolmánról beszélgettünk, a Petőfi-brigádról és a testvérbrigádokról és arról, hogy úgyszólván fegyvertelenül, napokon át visszatartották az utolsó harapásra készült német kolosszust.

És, hogy másnap már volt fegyverük. Az ellenségtől vették el.

*

Itt vannak velem az én hőseim: holtak és élők, És velem van, benem él a tanításuk, a holtak és az élők tanítása:

A nép legyőzhetetlen.

Konyovics Milán: Rajz